

NASELJENI SVET

Tisma Alekszander versei

(Matica Srpszka kiadás)

Formailag és tartalmilag ujszerű költemények. Az u. n. szabad versek közé tartoznak, de sajátos tagoltságukban, ki-kihagyó ritmusukban s ezzel kapcsolatos prózai hangváltásukban elütnek a megszokottaktól.

Tisma gondolati, de nem bölcselekedő költő. Mint gondolat kifejező, többször a zeneiség rovására, a fogalmak szokásos szójeleit használja. Verselése ezért kopasz, disztelen, kevés benne a festői és szemléltető elem — a szókép, a hasonlat, ennek metaforába való összerántása — színesítő jelzőt is keveset használ, s csak helyenként alkalmaz átvitte értelemben egy-egy szót, kifejezést, költeményei címéül pl. a „Naseljeni svet”-et, amin az életet érti.

Az érzékletesség hiányát azonban pótolja nyelvi képzelete, megadva neki azt a képességet, hogy alkotás közben megtalálja a kellő helyzeti súlyú szót, s benne is fölkelte a benne élt hangulatot.

Tisma verseit olvasva, képzeletünk vásznán egy kisvárosi szoba alkonyat-előtti elgondolkozató csendjében ülő fiatalember képe jelenik meg, akit, bár benne él az új világ sodrában, a minden újabb kerékfordulattal tovább-kopó Ma a szüntelenül tevékenykedő elmulásra emlékeztet, a tünt idők kuzsa gomolygásából kedves halottak képeit táncoltatva elő (Ljubinci) vagy rétegről-rétegre fejtve az egymáshordott esztendőket. A nyomtalan mulásnak ez a féltéses patinája rakódik rá a szoba tárgyaira is, „belőlünk nemlátogatott muzeum őreit csinálva” — mondja Tisma „Uze” c. költeményében.

Az elmulás gazdag változatait kínálja. A lányok elszalasztják a pillanatot, mikor szépek voltak, s nem értik, hová tűntek a sóvárgó férfitekintetek. (Pre-cvetale devojke — Elvirágzott lányok) — A költő egyik nap, borotválkozás közben, újabb ráncot fedez fel szeme alatt. (Nepažnje.) — Tompa sötétségben ülve a moziban, s a fejlődésre gondolva, felvillannak a multból az elmerült régi arck. (U bioskopu.) — A pusztulásra itéltség veti előre haljós árnyékát a kis dolgok végzésével bibelődő, fecsegő öregemberekre a Stari svet-ben (Régi világban), „kiknek arca, mint szentek arca eldugott falvak templomaiban.” — A zsidótemetőben járva, s a halottak neveit betűzve, a költő azon tündök, hogy hiába toldották meg az elődök — unokáikra gondolva — a temetőt új területtel, nemzetségük megszakadt, nevüknek nincs folytatása. (Jevrejsko groblje.)

Mindennek elmondása inkább az eltűnődő gondolkozót érzékelteti, mint az érzelmek hangszerelőjét.

Tisma melabúja halk, szordinós vagy belenyugvással tudomásulvevő. Mert az élet és halál egymáshoz való viszonya: folytonos átalakulás (Preobraza) vagy örökös körbenforgás (Kolo). Születés és halál szüntelenül a teremtetést szolgálja.

Tisma költeményeinek háttére többnyire a kisváros. Annak megállott, megrekedt, félbenmaradt alakjai merülnek fel csoportosan, körvonalaikban összemósóva. Elvirágzott lányok, a család gályarabjaiként élő asszonyok, unokákra vigyázó, penészes öregek kisvárosi aljnéphez lezüllött s részegségükben könnyes szemmel szonettjeiket szavaló költők (Palanački pesnici), hallgatag, félszeg, élehetetlen fiatallem-

berek, kik képtelenek az újévet ünneplők közül valakihez csatlakozni és hozzámelegedni, s céltalanul ide-odalé zengve, tizenkettő után húsz perccel hazamennek virrasztó édesanyjukhoz, rajtuk töltve ki rosszkedvüket. (Noć ćutljivih mladića.) Többé-kevésbé valamennyien torzók, akiket, mert nem tudták magukat kiszabadítani, lehúzott és ottragasztott a kisváros.

Tisma -a „Vigasztalás”-ban mégis nosztalgiával gondol a csendes kisvárosra, ahol együtt élt valamikor szüleivel — a régi diáksétautakra, a fejkötő alá került, de esztendőik során megsápadt leányokra. Részvétet érez irántuk, kik fölött eliramlott az idő, mintahogy „Propušteno” c. költeményében maga is mélabúval gondol az elmulasztott alkalmakra és jócselekedetekre.

A halál foglalkoztatja „Neznanje” c. költeményében, melyet e szavakkal kezd:

Senki se tudja a mezőt,
a hegyet,
a földet,
ahol el fog majd esni...

Ez a meditáció folyik véges-végig költeményében a zárósorokig.

Tisma szívesen vezet be egy-egy verset kijelentéssel. Mint aki indítás előtt mély lélekzetet vesz, hogy minden csatlakozó gondolatot egyszuszra elmondhasson. Ezért érzem több költeményét egyetlen, soktagú mondatból állónak. Különösen, ha még a szavak sodra is viszi őket. Mint pl. a „Ratna vremena” (Háborús idők”) záró sorait.

Stavili krst
bez natpisa
kao nad mrtvaca
o kome ništa
pouzdanu
neznamo reći.

Már említettem, hogy Tisma nem bölcselkedő költő. Senki se keressen hát verseiben filozófiai gondolatot. Kijelentései a mindennapi életből vett, s még csak nem is mindig új fogalmazású közhelyek. De kellenek, szükségesek a versek kibontásához. Az ürügy szerepét töltik be.

Vannak költeményei, melyek talány-szerűek, mert nem többek egy vágy, elképzelés vagy élményemlék lengevonallú vetítésénél. Mig egyikben (Sva ona smešna stara lica) mégis kapunk egy-egy valóságsszilüettet, a másikban (Vra ćanje) csak egy vágykar nyúlik ki elképzelt leányfantomokért, oltalmazón.

Néhány költeményét tartalmi különossége jellemzi és teszi érdekessé. Ilyenek, többek közt „Školski tablo” és „Podlaci” c. versei.

Tisma költeményeiben inkább az elmondás érvényesül, mint a lírai elem. Bár túlteng bennük az értelem, valamennyit egy egységes hangulat fogja át. Ez a hangulat szürke, de nem komor, vigasztalan. Egy komoly, az élet és halál kérdésein eltöprengő fiatalember egyéniségét tükrözi.

SZIRMAI Károly

STEVAN RAIČKOVIĆ:

BALADA O PREDVEČERJU,
versek. NOLIT-kiadás, Belgrád, 1955

Lassan a színpadokról is lekerülnek a kellékek, színpalak, helyüket szimbólumok foglalják el: függönyök, lebegő ablakok, nagy, színes felületek, néhány bútor-darab. A díszleteket tehát a költészet váltja fel. De mi van a költészet díszleteivel? Romantikus, tarka, ciccós színpalakkal és nehéz, sötét, életelen karosszékekkel? Még tartják magukat. Nehéz kitakarítani őket. Az új, időnknek megfelelő költői kifejezések